

„La Medeleni”

Mihai Cantuniari, scriitor (https://www.art-emis.ro/mihai-cantuniari/) 22 Mai 2024

(/images/stories/cronica/cronica-de-carte/La_Medeleni.jpg)

Voi aprinde o luminiţă de candelă unui literat care a pornit şovăitor, s-a construit pe sine compunând şi a lăsat o operă ce abia la capătul ei a sunat convingător, a plin, a mare literatură: Ionel Teodoreanu cu *„La Medeleni”*. Vreo trei generaţii au fost marcate de acestă carte pofticios citită, puţin înţeleasă, grabnic expediată. La auzul titlului, mai toată lumea dă cunoscător din cap, cu ticuri de convenienţă, cu entuziasme conjecturale: *„da, sigur, ştim-ştim, romanul copilăriei într-o lume dispărută, cu moşíi, cu vii şi conace, cu slugi şi moş Gheorghe, cu Olguţa, Dănuţ şi Monica, poetic, dar prea plin de metafore”.* Şi cam asta e tot. Adică nimic.

În realitate, romanul acesta profund românesc este o lecţie de literatură. Pe parcursul scrierii lui, autorul s-a acordat singur ca un pian fermecat, s-a decantat, s-a purificat de multă zgură morfosintactică şi a abandonat piculina în favoarea gongului de bronz. Ultimul volum al ciclului răsună robust, matur, definitiv: îţi dai seama că literatul a început ca Ionel-Metaforel şi s-a metamorfozat într-un clasic în cel mai înalt înţeles al cuvântului. Structura lui sufletească era categoric aceea a unui poet; construcţia de sine, atentă, robace, l-a făcut prozator. A câştigat din asta? A pierdut? De fapt, tot ce a pierdut pentru el (statura şi zestrea lirică) a câştigat pentru noi. Este omul care a aruncat grămezi de averi metaforice ca să dobândească un singur adevăr.

Dacă în *Don Quijote de la Mancha*, personajul este cel ce se transformă - pe măsura derulării romanului - dintr-o fantoşă ridicolă de cavaler aflat permanent alăturea cu drumul, într-un bătrân înţelept şi bun, în *La Medeleni* autorul se converteşte dramatic din adolescentul nesigur, plin de erupţii acneice livreşti, în bărbatul matur şi responsabil, capabil să spună despre Olguţa - pivotul întregului roman - că era „un vânt de larguri”… În volumul final găsim o ameţitoare artă a prozei, care ne poate amuţi de admiraţie. Iată un singur exemplu, între atâtea altele (fiţi foarte atenţi şi degustaţi îndelung fragmentul copiat întocmai, concentrându-vă pe răsturnarea de regiştri):

„Există un surâs unic al feţei omeneşti, pe care-l au părinţii bătrâni când întâmplător evocă amintirea unui copil al lor, plăpând şi copilăreşte înţelept, care-a murit de menengită la şase sau la şapte ani. Copiii morţi de menengită sunt cele mai sfâşietor de luminoase chipuri ale copilăriei.

Durerea acelor bătrâni e veche, s-a ros; le-a rămas uneori melancolia. Au descoperit   într-o casetă o şuviţă de păr a copilului lor, sau şi-au amintit o vorbă de-a lui, abia glumeaţă. Îl revăd jucându-se liniştit pe covor, cu fruntea gravă şi mânuţele potolite ca ale înţelepţilor. Nu e zvon de râsete, nici gamă de vorbe subţiri, amintirea acelui copil: e mai mult o tăcere, o pată de soare. Părea mereu preocupat, ca cei care joacă şah. Era blând şi concentrat. Nu supăra pe nimeni. Se pregătea parcă să intre în mormânt, cu faţa lui solemn copilărească şi mânuţele lui mici, încă de pe atunci ostenite de viaţă, ca aripele păsărilor care-au trecut marea. Bătrânii surâd; îl văd copil, îl ştiu mort. La fel surâdea şi copilul lor, când se juca pe covor. Acest surâs al feţei omeneşti îl avea dimineaţa de septembre. Şi cerul, şi soarele, şi frunzele, şi iarba, strălucind blând de aceeaşi lumină, îşi aminteau de-o altă lumină a unui april de mult dus, copil rămas în amintire, cu hainele de floare albă, şi ochii lui gravi de prea mult soare."

La Medeleni se întomna trist. Un romancier începător, sau mai puţin rafinat, oricum nu moldovean, ar fi început fragmentul cu o descriere de natură: s-ar fi concentrat asupra molcomirii aerului, a pălirii frunzelor, a somptuozităţii bizantine a crizantemelor. Ar fi zugrăvit un tablou şi s-ar fi întors liniştit la personajele principale din pridvorul conacului. Cum procedează însă autorul nostru, privilegiat de tutela înţeleaptă a unui sibarit al cuvântului cum a fost Ibrăileanu? Descrie un surâs, nu unul oarecare, ci unul resemnat, obosit de viaţă, melancolizat de amintirea duioasă a copilului răpus de mic de meningită. Şi, deodată, lovitura de gong: *„Acest surâs al feţei omeneşti îl avea dimineaţa de septembre”.* Neaşteptat, covârşitor. Peste fragmentul acesta simţi respiraţia lui Proust.

Sau alt exemplu prin care răzbate perfecţiunea: ascultând de ultima dorinţă a Olguţei, Monica se duce pe furtună la digul din Constanţa, la far, ca să-l întâlnească pe Vania, dragostea şi suferinţa celei dispărute; acesta nu apare, dar Monica ţine în mână scrisoarea lui sosită după deznodământul tragic. Marea se frământă agonic, faleza “duduie de furtună ca o inimă grea”. Singură pe digul asaltat de valurile “cu salturi de pantere îmbălate”, Monica se hotărăşte să deschidă scrisoarea, simţindu-se alter-ego-ul Olguţei. Un scriitor de categorie uşoară ar fi dat citire epistolei, începând fad: “Dragă Olguţa” … Al nostru procedează însă artistic superior, surprinzător, făcând ca vijelia să smulgă prima pagină şi s-o arunce în hăul învolburat al spumelor vâlvoi: *„Foaia de deasupra zburase pe mare, smulsă ca de o mână enormă. Cealaltă foaie palpita foşnind în degetele încleştate ale Monicăi”.* Astfel, conţinutul ei profund dezamăgitor se lasă citit sacadat, ca lovit de dambla. De damblaua rusnacului care fuge de singura iubire curată din viaţa lui.

Mai rar o asemenea potrivire între formă şi fond. Totuşi, dacă am adus în discuţie câte ceva din arta prozatorului român a fost şi pentru că paginile finale ale ciclului Medelenilor mă îndreptăţesc în osârdia mea din Jurnal (vezi primul volum, apărut în anul 2007 la Humanitas) de a retrăi trecutul şi a-l lăsa mărturie prezentului. Iată ce gândeşte şi Ionel Teodoreanu: *„Simţea cu fiecare bătaie a inimii cum se ridica trecutul ca o insulă scufundată cu palatele ei. Toţi trăiau în el. Copilăria lor, tinereţa lor, casa lor, prietenii lor, căsuţa lui moş Gheorghe, Iazul Mânzului, via, livada, câmpiile, toate, toate erau în el. Nu vânduse nimic, nu uitase nimic. Trecutul era în el, viu, proaspăt, ca un viitor. Va scrie romanul Medelenilor, luându-şi astfel revanşa asupra vieţii”.*

Nu mai e nimic de adăugat; cuvintele acestea rezumă un manifest poetic ce trimite cu gândul la revanşa luată şi de Proust în condiţii oarecum asemănătoare. Pentru scriitorul francez, adevărata viaţă nu este cea trăită zi după zi, mecanic, inconştient, din obişnuinţă, ci abia cea ordonată, clarificată, limpezită de opera de artă. Timpul retrăit este timp în stare pură, iar artistul, rememorându-l, devine o fiinţă extra-temporală, „prin urmare indiferentă la vicisitudinile viitorului”. Dar să-i dăm cuvântul: „opera de artă era singurul mijloc de a recâştiga Timpul pierdut”; „adevărata viaţă, viaţa în sfârşit dezvăluită şi limpezită, în consecinţă singura viaţă cu adevărat trăită este literatura”; „fiindcă stilul pentru scriitor, ca şi culoarea pentru pictor, nu este o chestiune de tehnică, ci de viziune”; „graţie artei, în loc să zărim o singură lume, cea a noastră, o vedem multiplicându-se, şi avem la dispoziţie

tot atâtea lumi câţi artişti originali există”; „această carte esenţială, unica adevărată, un mare scriitor nu trebuie s-o inventeze, în sensul curent al termenului, fiindcă preexistă în fiecare din noi, ci s-o traducă. Chemarea şi datoria unui scriitor sunt cele ale unui traducător”; „deci trebuia să mă resemnez - pentru că nimic nu durează decât dacă devine ceva general şi dacă spiritul se autosuprimă” - cu ideea că până şi fiinţele cele mai dragi scriitorului n-au făcut la urma urmei altceva decât să-i pozeze ca la pictor” (toate citatele sunt din „*Timpul regăsit”*).

Ce altceva au făcut personajele din primul meu volum al ciclului „*Omul ca iarba”* decât să-mi pozeze ca la pictor sau ca la fotograf? Pe de altă parte, puternicile sugestii proustiene din „*La Medeleni”* se pot lesne explica şi prin mediul „Vieţii româneşti” a mentorului Ibrăileanu, unde s-a cizelat conştiinţa artistică a romancierului nostru. Cu toate acestea, Ionel Teodoreanu nu a fost, nu este un simplu emul al lui Proust; ei doar s-au întâlnit în duh, cu o digitaţie asemănătoare şi cu obrazul lipit de corzile vibrânde, de harpsicord, ale Timpului.

Evaluare: ★ ★ ★ ★ ★

© 2019 ART-EMIS